

811.163.41'367

<https://doi.org/10.18485/sj.2021.26.1.6>

ЈЕЛЕНА Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ*

Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад

Примљен: 10. 11. 2020.

Прихваћен: 12. 1. 2021.

ИВАНА Р. ЈОВАНОВИЋ

ОШ Свети Сава, Крушевац

О ПАДЕЖНОМ ОБЛИКУ ЗАМЕНИЦЕ У ПОЗИЦИЈИ ВОКАТИВА(/НОМИНАТИВА)

Аутори полазе од раширене и уобичајене мисли да је императив по правилу праћен вокативом, и да између две јединице у писању следује запета/зарез. Међутим, детаљнијим разматрањем грађе, дошли су до закључка да то није увек случај, већ да то зависи од врсте речи (именица-заменица) и прилика у којем се секвенца јавља. Предмет кратких напомена које следе биће управо постављени проблем, али и још нека питања у вези са секвенцом вок. + импер. Кренућемо са ширег плана расправе о вокативу и императиву по себи, затим о односу једног према другом у конструкцији, и на крају ће бити речи о заменици и императиву: какав је статус обају облика, и у каквом су међуодносу.

Кључне речи: именица, заменица, вокатив, императив, интерпункција.

*jelenajo@beograd.com

1. УВОД

1.1. О вокативу као падежу

1. Још је Стојан Новаковић (1902: 294) исправно приметио, прво, да „у петом падежу реч показује да се зове оно што она значи”; друго, да је „обично пети падеж самостални додатак (апозиција) подмету”; и треће, додатно: „Облик петог падежа долази по неки пут место првога падежа као подмет, али само у песмама, да би се испунио стих” (*Маче војску Ерцезе Степане*).

а) Од Новаковићевих примера вокатив је ’апозиција подмету’ само у једном: – *Ти си неспокојна, краљице*. – ’Ти’ и ’краљице’ упућују на исти садржај (на краљицу), а обухваћени су једном конструкцијом, – наравно, на различите начине, што се у крајњој линији може идентификовати као субјекат (’ти’) и његова апозиција.

б) Код осталих је изостављен субјекат, па вокатив сам упућује на ’вршиоца радње’: – *Шта си дочекала, домовино драга!* – *Иди к мраву, те се научи, о лељивче!* – *Оди, једини пријатељу дома мога*. – *Надај се данас, витешки роде!* – Но и овде, вокатив формално стоји ван позиције субјекта, а понаша се као његова апозиција – апозиција изостављеног субјекта.

в) У једном случају нашла су се два вокатива, као двострука апозиција изостављеног субјекта: – *Богом браћо, огњени змајеви*, немојте се тако завађати!

г) У једном од Новаковићевих примера, међутим, не може бити речи о субјекту нити о његовој апозицији, јер конструкција није по природи реченица, већ непредикативни исказ. Вокатив је синтаксички самостална дозивна јединица с контекстом повезана искључиво технички, по томе што је упућен истој инстанци као остали део исказа: – *Мили Боже*, на свему ти хвала!

2. Т. Маретић (1963: 591) је дефиницију засновао не на статусу вокатива у конструкцији – већ на његовој општој функцији као дозивне форме: „Тај падеж служи за дозивање.” И примери су одабрани тако да садрже упут на функцију дозивања: цар [...] дозива Тодора везира: *слуго моја, Тодоре везире!* да ми идеш бијелу Леђану. – Помиње такође употребу вокатива уместо номинатива „у народним пјесмама”.

3. М. Стевановић (1991: 171–172) у дефиницији вокатива истиче једино синтаксичку страну, и схвата је као апсолутну изолованост, „попут узвика”. „Вокатив не само да не зависи ни од једне речи у реченици и да не показује некакав однос према било којој другој речи, него он уопште није везан тешње ни за један део реченице”: – *Шта би, слуго*, у пољу Косову? – *Казуј, кујо, Вујадине стари!* – „И нарочито када се употребљава за скретање пажње, а и иначе, он има карактер узвика (па се зато када стоји на почетку реченице између облика вокатива и делова дотичне реченице место зареза у писању каткада ставља

узвичник).” Уместо „има карактер узвика” боље би било рећи да вокатив често има појачан изговор и емоционални тон. У тим приликама на месту је запета, а у посебним случајевима и узвичник (као обележје таквог изговора).

4. Ж. Станојчић (2010: 325–326) прихвата Стевановићев став уз извесно ублажење његових резолутних тврдњи о апсолутној синтаксичкој самосталности вокатива: „У вокативу је име појма којем се говорник обраћа. Као облик за дозивање, интонационо је издвојен од реченице којој, дакле, само делимично припада [...]” Помиње и вокатив „у народном стваралаштву”, где има функцију субјекта реченице.

5. П. Пипер и И. Клајн (2013: 328–329) дефинишу вокатив по основној функцији као облик за дозивање: „Основна функција вокатива је дозивање, односно скретање нечије пажње на себе или на свој исказ.

а) Поред тога, или истовремено с тим, вокатив служи као експресивно средство, помоћу којег се исказује неко осећање или расположење говорног лица.” Први тип аутори називају апелативним (уп. Симеон 1969: *apelativan* = *pozivljiv* – „онај, којим се што позива, тј. назива”): – *Мрки Вуче*, подигни бркове. – О, душе! *О, мила сени!* *О, мајко моја!* О, благо мени! [?]). Други тип се назива експресивним: Стојте, *галије царске*, а овима се додају и песнички: Нетко бјеше *Страхињићу бане*.

а) Ваља додати да у ’песничкој’ употреби вокатив заправо губи вокативски карактер, и по функцији се изједначаје са номинативом. Даље, експресивност – кад се јави у исказу – није унутрашња особеност вокатива, већ самог исказа. О томе сведочи управо њихов пример којем аутори одричу експресивну боју: – О, душе! *О, мила сени!* *О, мајко моја!* О, благо мени! – Емоционални бол заправо је одређен употребом узвика, као и изјавом ’благо мени’, а не вокативом.

6. Како видимо, различити су приступи облику вокатива, али су сви конципирани из угла функционалног приступа. Разлика је у врсти функција од којих се полази: једно је општа функција коју аутори сматрају или дозивном или називном, а друго позиција у структури исказа, одн. реченице, како се обично каже. Не каже се нигде да је позив најчешће упућен људском бићу са циљем да се укључи у комуникацију, тј. у првом реду да чује што говорник има рећи или сл. Ако је апострофиран нељудски створ или каква ствар, онда је он персонифициран, стварно или привидно: – *Дрино водо, племенита међо*.

2.1. О императиву

1. По Новаковићевим речима, „начин заповедни” служи „за заповедање, мољење, опомињање, саветовање, жељење” (1902: 319). Даља објашњења изостају, сем две напомене.

а) Прва је да се код императива „може друго лице употребити место трећег”. Наводи (у скупу) следеће примере:

Посади се, домаћине, нека ти је част! – Мучи, момче, тако т’ Бога, окани се туге! – О мани се туђа света, ман’ се зноја и невоље! – Видајмо се, док је раније, не кајмо се у невријеме. – Буди воља твоја. – Помози Бог. – А сваке речи и помисли, да ј’ у добар час. – Помагај, тко се још крстом крсти. – Ко је коњик, притежи колане; ко је пјешак, притежи опанке.

б) Друга напомена тиче се употребе императива „у приповедању онако као садашње или будуће историчко” време: – Дијете спопадне, па *повуци* тамо, *повуци* амо, али не може да је (букву) ишчупа. – Брже боље спреме се на пут, седну на коње, па *бежи*.

2. Т. Маретић (1963: 524–526) нешто подробније расправља о облику императива, па нпр. каже:

Темељно је значење императива жеља, а заповијед је оштро изречена жеља; али жеља може бити изречена и без оштрине и благо, и тако императив може значити осим заповиједи (кад учитељ каже дасима: *мирите*, дјецо!) још и жељу, нпр. *путujte* сретно!, – молбу, нпр. *уците* марљиво! *испиј* ову лјекарију, *запјевајмо*, брацо! – свјетовање, нпр. *штеди* док имаš. Императивом се може штогод и допушати, нпр. *син пита оца: смјим ли данас к Петровићу?*, а отац му каже: *па иди* (тј. допуштам ти).

Маретић помиње и императив „у народним приповијеткама”, где се „2. лице синг. императива узима често уза субјекте 1. и 3. лица синг. и плур. за прошле догађаје, тј. значи исто што и хисторички презент или аорист или перфект, па га можемо звати хисторички императив”: – Дијете спопадне букву, па *повуци* тамо, *повуци* амо, али не може да је ишчупа.

3. М. Стевановић (1991: 703–706) утврђује „да се обликом императива изражава заповест или жеља да се изврши оно што глагол у томе облику означава”: – *Подајте* овамо своју бијелу руку. – *Не плачите* и *не јадикујте*, дјецо моја, већ *се загрлите* и *запјевајте* ону пјесму од туге големе [...].

а) Поводом наведених примера не изјашњава се аутор о ономе што императиву даје статус личнога глаголског облика, тј. о потреби упута на ’вршиоца радње’, о чему сведоче управо два одабрана примера, нити о облику речи којом се упућује: једном та реч није изјашњена (’Подајте’, тј. ’госпо’ или сл.), а други пут јесте, и оба пута за то служи, или би послужио облик вокатива.

б) Без коментара оставља Стевановић пример наведен у тој групи који гласи: – *Изволите ви* оваквом једном слободном мислиоцу изјавити, – и у којем оно ’ви’ као да игра улогу субјекта? Посебно, уз то, издваја групу таквих примера „који се односе на 2. л. једн. и мн. [...] с обликом 1. л. множине и то: *Пошаљимо* дужду заточника нека најпре прекине уговор [...] – *Проспавајмо ми* мало овдје, а пред вече ћемо у село. – И овде је облик ’ми’ оставио без коментара.

в) Али Стевановић примећује такве односе у следећој групи примера које објашњава: „Уз субјекат већег броја лица, тј. уз субјекат у множини сретне се каткад облик императива уз 2. л. једнине као у примерима: – Мир, ђецо, *не копорни* н и к о! – *Прислони који* љестве уза зид [...] – Него *уљези* је д а н у цркву и остави три плете на олтару [...] – Ко је Србин спасавај Цетиње [...] и њима сличним, где имамо случај да се говорник обраћа већем броју лица тражећи да један (било који) од њих изврши или врши оно што он захтева”. Не примећује аутор да су овде у функцији субјекта употребљени заменица типа ’нико’, ’који’ (горе ’ми’, ’ви’) или (основни) број ’један’, у значењу неодређене заменице.

г) Као и Маретић, и Стевановић скреће пажњу на ’приповедачки’ императив, при чему истиче и опримерава „употребу истог облика императива за сва лица и једнине и множине [...] у функцији облика за приповедање прошлих догађаја”: – А он ти *скини* мотику са рамена, *забиј* је у земљу, *остави* фењер крај себе, па *сједи* на лађу. – Ископаше једну грдну пањину на томе месту, па *копај* даље.

4. По Ж. Станојчићу (2010: 374) „императив је облик за означавање модуса (начина) заповести, захтева или молбе да се изврши радња, стање или збивање означени глаголом у томе облику”: – За следећи час *донесите* домаће задатке. – Разликује, сем поменутог, такође и наративни, квалификативни и гномски императив. Уз наративни – не истичући чињеницу да се он употребљава уз субјекат – узгред напомиње: „Без обзира на то у којем је граматичком лицу употребљен субјекат реченице, наративни (приповедачки) императив увек ће бити у облику 2. лица једнине”. Изненађујућа је расправа о ’лицу’ субјекта, али најављује необичне односе у којима се налази императив, а и назив ’вршиоца радње’.

5. Пипер и Клајн (2013: 404), утврђују да императив „служи за заповедно усмеравање неког бића (обично лица) на вршење глаголом именоване радње”. Сем основног (*Прочитајте* и ово), који не називају посебним термином, аутори разликују и друге подврсте императива: прохибитивни (*Не разговарајте* на часу), превентивни (*Гледај* да не останеш дуго), приповедачки (Онда ова двојица *вуци* сламу, па *трпај* у ону јазбину, па онда запале [...]), пословички (*Испеци*, па *реци*). Додају и они узгред: „Приповедачки императив се употребљава само у 2. лицу једнине независно од тога у ком је лицу субјекат реченице.”

1.3. Резиме о досадашњим проучавањима

1. Граматичари углавном с пажњом расправљају понаособ о вокативу и императиву, и истичу различита њихова својства – семантичка и употребна,

али се обично не упуштају подробније у проблем међусобног односа ова два облика као синтаксичких категорија.

2. Једино Новаковић и Стевановић скрећу пажњу на статус вокатива у реченици: први га квалификује као субјектову апозицију, а други одриче сваки однос вокатива према другим члановима реченице, и његово уношење у контекст сматра чисто техничким поступком. То што именица у вокативу при таквим односима упућује често на покретача 'радње' императива не наводи на помисао да на неком нивоу – нпр. семантичком или 'дубинском' – постоји ипак веза међу овим облицима (*Јоване, отвори врата = Јован нека отвори врата*).

3. Једино кад је реч о 'приповедачком' императиву, стручњаци увиђају ближи однос са вокативом, који се понаша као субјекат, и по преовлађујућем мишљењу заправо се употребно изједначаје са номинативом.

4. Примери са заменичком речи уз императив, и кад се појаве у грађи о којој се води расправа (*Ви идите двору бијеломе*), или изостају у расправама, или пак остају без коментара. Једино Стевановић препознаје у њима реченицу са субјектом и предикатом (у облику номинатива?). Управо о том облику – и тој конструкцији – потребно је повести подробнију расправу (који је облик 'ви' у нашем примеру, и коју функцију има у односу на императив).

2. ГРАЂА

1. Да би биле јасније прилике око императива и вокатива, потребно је поћи мало издаље, па се осврнути сасвим кратко на проблем субјекта.

а) Посебно, и донекле необично мишљење о 'подмету у реченици' заступа А. Белић (1998: 122): „Подмет може бити све оно о чему се може мислити као о засебном, самосталном појму у реченици. И то о чему се мисли као о засебном појму у реченици добива карактер именице или њену функцију.” Упоредимо ли ове Белићеве речи са дефиницијом вокатива какву је формулисао Стевановић, то ће значити да је вокатив тај 'самостални појам', јер је ван свих односа према окружењу. Али ако релативизујемо овако постављене дефиниције, и ако пођемо од односа у реченици, мораћемо одвојити семантички моменат од синтаксичког и у њиховом међуодносу ћемо наћи истину и о субјекту и о вокативу.

б) На истој линији тече расправа у *Српској синтакси* (Симић/Јовановић Симић 2017: св. 1, 332): реченица је – како се тамо каже: „конструкција у којој су субјекатска и предикатска компонента структурно изоловане једна од друге и повезане само као апозиција и управни члан апонирани конструкције” (*Пера је добар дечак ~ Пера, добар дечак*). Но можда је овај однос, чини нам се сада, могуће сматрати атрибутивним и атрибутивним (*добар дечак Пера*),

то јест да је субјекат управна реч, а предикат својеврсна 'одредба', како синтаксичари најчешће и мисле (Белић 1998: 121–122: „И предикат није нешто друго до одредба, али одредба нарочите врсте, док је подмет онај појам који се ближе одређује”).

2. Но субјекат је, и по постању и функцији, носилац и једне посебне особености: он упућује на носиоца онога што се предикатом износи (тј. што се приписује субјекту), као и на његов однос према говорној активности – као учесника (или неучесника) у њој; друкчије речено: као 'лицу', првом, другом или трећем.

а) Ово што рекосмо о лицу заправо значи да је у положају субјекта реченице право место заменичким речима (првог, другог и трећег лица). Једино заменице владају способношћу да укажу на целокупни инвентар носилаца 'радње', и да су оне истовремено носиоци наглашеног упута на 'вршиоца радње' предиката:

- Аха, то би *ти* мало у пљачку... (Ђопић. Невј. 18)
- Вала, синовче, *ја* држим да *ти* тај доље Сански Мост мрзиш више него самог ђавола (Ђопић. Невј. 20)
- Свиња рече: „*Ја* ћу провалити кош, и украсћу сјеме; и *ја* ћу мојом сурлом узорати” (Међед, свиња и лисица)
- *Они* му одговоре да причека мало, сад ће се њима донијети ручак, па ће ручају *они* онолики, ручаће и *он* (Међедовић)
- Док су *они* још то говорили, а то се помоле кола и коњи и мазге и магарци са ручком (Међедовић)
- Међедовић рече да ће *он* то све сам појести. Ратари се зачуде и реку му како ће *он* појести толико јело (Међедовић)
- Ако узмеш ђевојку, *ти* знаш; ако узмеш удовицу, *она* зна... (Ђевојка, удовица, пуштеница)

б) Ако се у функцији субјекта нађе именица, она је обавезно скривени носилац трећег лица, као у примерима из претходне групе: *Свиња* (= она) рече. – *Ратари* се зачуде (= они); – [...] а то се помоле *кола* и *коњи* [...] (= она + они).

в) Али рекосмо да је заменица знак наглашеног упута на носиоца глаголског садржаја; опште је познато да субјекат може изостати, па да је и без њега јасно ко је носилац 'радње' у реченици, јер на то упућује лични облик:

- И у реду *је предао* у његове руке сав свој новац (Ђопић. Невј. 16)
- Кад из одбора *шаљу* некуда писмено наређење, онда за сваку сигурност *потраже* курира непущача... (Ђопић. Невј. 26)

Први случај је – по терминологији руске лингвистике – одређено лична, а други – неодређено лична конструкција: „из одбора шаљу” наређење значи да неко или неки из групе одређених лица 'шаље'/'шаљу', али се не изјашњава ко је тај, или који су ти који то чине.

г) Ако је, међутим, у питању прво или друго лице, тада у нашем језику за номиновање покретача 'радње' глагола није употребљива именица у функцији

субјекта и у облику номинатива, па се уместо тога јавља хибридна конструкција са додатим вокативом:

- Лакше, болан, *стрикане*, куд си запео па дереш ко југ у планини! (Ћопић. Невј. 24)
- Тражиш га зато да га попушиш, *несрећнице један*! (Ћопић. Невј. 30)
- Па велиш тако, *Симо*? (Ћопић. Невј. 75)
- Сила си, *Станко, брате*. Скаче ти нумера (Ћопић. Невј. 76)
- Ама, како би ти пушио државне ствари, *црна и зелена кукавицо*? (Ћопић. Невј. 29)
- Одакле се ти, *бабо*, створи с војском, враг с тобом глогиње млатио? (Ћопић.

Невј. 46)

(1) У првом случају реч је о 'стрикану', коме је упућен исказ, као што је у другом упућен деди пушачу који очајно тражи папир за цигаре, а кога баба назива 'кукавицом'. Слично је и у осталим примерима те групе.

(2) Потоња два примера садрже и заменицу 'ти', којом се потврђује да је исказ упућен другом лицу.

3. Вокатив и императив заслужују даљу расправу, како кад је реч о њиховим општим својствима, тако и о узајамним односима у исказу.

а) Дозивна се служба вокатива, рекосмо, тиче комуникативне активности, при чему се (потенцијални) саговорник укључује у разговор. Саговорник није сам покретач 'радње', али може бити саучесник у томе:

- *Ариффе*, еј, Ариффе, у коме смо ми јутрос граду? (Ћопић. Невј. 10)
- Шта мислиш, *Николетина*, хоћемо ли проћи без боја? (Ћопић. Невј. 45)
- *Војниче, брате*, бжежимо на дрво, ево га! (Ћопић. Невј. 138)

- Разумем, *поднареднице*! (Ћопић. Невј. 16)
- Тако ти је то, *братца*! (Ћопић. Невј. 36)
- Јок, *птичице моја*, не пали то више код мене (Ћопић. Невј. 40)
- Хе, *мој брајко*, расте ту капа (Ћопић. Невј. 41)

– Е, грдно лажеш, *народни опијуме*! – рекоше му другови, али га примише за куварова помоћника (Ћопић. Невј. 49)

– *А ти, издајицо једна*, знаш се с оним поднаредником. Како ли му само оштро салутираш! (Ћопић. Невј. 16)

- Па зар тако, болан, *Јозо*, и *ти, Ариффе*? (Ћопић. Невј. 16)

– Хм, *ти, реакционарна њушко* – рекли су му у штабу – који те ђаво донесе к нама? (Ћопић. Невј. 49)

- Еј, *ти кујин сине*, па умало не платисмо главама због твог свеца...! (Ћопић.

Невј. 52)

- Аух, *мајко божја*! – *Света Петко*, големе работе! (Ћопић. Невј. 43)

- Види *ти* њих, *господе*, само наређују: ово овако, оно онако (Ћопић. Невј. 36)

(1) Управо у прва три примера говорник апострофира саговорника као саучесника у догађају, што изражава употребом множинског облика предиката.

(2) У свим осталим случајевима вокативом се упућује на саговорника који не учествује у остварењу радње предиката: Разумем (= ја), поднареднице (= ти); – Тако ти је то, братца (= ти).

(3) У трећој групи ничим сем вокативом није назначено да је њиме назван саговорник. У претпоследњој групи, међутим, то је потврђено заменичком речју 'ти'.

(4) Последњу групу чине идиоматизоване структуре у којима вокатив нема дозивну функцију него општу молбену.

б) Императив се делом понаша као и остали лични глаголски облици, али делом се разликује од њих. Као и остали лични глаголски облици, императив не тражи обавезно да буде именован носилац 'радње' коју означава:

– Дед сад *реци*, ко ће ту бити задовољан (Ђопић. Невј. 33)

– *Држ, држ, не дај се!* (Ђопић. Невј. 64)

– Ћилмие *сложите* испод степеница (Ђопић. Невј. 110)

– Хајд, хајд, *стани* ту (Ђопић. Невј. 193)

– *Пази* га, па ти би канда могао и у политичке комесаре – подругну се неко. – Прелијепо агитујеш (Ђопић. Невј. 26)

– *Види, види*, још за то нијесам чуо (Ђопић. Невј. 46)

– *Пази* га, *пази* га (Ђопић. Невј. 280)

– Дедер, брже то. *Терај* за Чачак (Ђопић. Невј. 110)

(1) Облици 'реци', 'не дај се', 'сложите' и др. – упућени су саговорнику или саговорницама, о чему сведочи 2. л. – али онај, или они којима су упућени – нису названи именом или на који други начин.

(2) Облици 'види' и 'пази' не односе се на одређено лице или сл., него их говорно лице испољава као општи став. Но лични облик ствара привид да су упућени (фиктивном) саговорнику.

(3) Израз „Терај за Чачак” представљен је као стална узреница необразованог старешине који тако заправо сабира своје искуство и демонстрира моћ над потчињенима.

4. Однос императива и речи која упућује на покретача 'радње' врло је разноврстан, што зависи од типа и састава конструкције.

а) У конструкцијама које следе вокатив има праву дозивну функцију, а императив прескриптивну:

– Арифе, *реци* коју за нас, ти их сигурно знаш (Ђопић. Невј. 15)

– Стари, *стој*, ни корака даље! (Ђопић. Невј. 30)

– *Не бојте се*, народе, ово су пролетери... (Ђопић. Невј. 12)

– Арифе, *реци* коју за нас... (Ђопић. Невј. 14)

– Ама, *чујде*, стари, да ти по чем нијеси бацио око на Светог Николу, јадна ти сам ја с тобом? (Ђопић. Невј. 31)

– *Дај*, пријатељу, *макни* ту ватру од вагона (ЂБС: 18)

– *Држи се*, комшо јуначе! (Ђопић. Невј. 40)

– *Одбијте* дјевојке, *не насрћи* на народну власт! (ЂБС: 44)

– *Не дјетињи*, Никола, шта ти је (ЂБС 1: 76)

– *Не луту се*, синко, ја сам само једна припроста босанска мајка (ЂБС: 110)

- Сједи, Мићо (Ђопић. Невј. 258)
- Узми, бако, узми (Ђопић. Невј. 290)
- [...] поздрављају се с њим, *боже* ме прости, као са себи равним (Ђопић. Невј. 42)

(1) У свим примерима прве групе императивом је саговорнику упућен захтев да изврши налог који садржи глаголска реч у основи, а вокатив се односи управо на тог саговорника као извршиоца: 'не бојте се – народе'; 'Арифе – речи'). Између вокатива и императива свуда је стављена запета; то сведочи о посебним синтаксичким приликама на тој релацији.

(2) Израз 'боже ме прости' идиоматизован је, и написан без зареза (енкл. 'ме' на томе месту упозорава да ту не стоји зарез).

б) Управо прегледани примери не одају јасно односе у конструкцијама, нити садрже материјалне чињенице о разлозима за издвајање вокатива запетама. Чини се да ће односи бити видљивији у примерима којима сада приступамо:

- Ти *опрости*, Ницо, ја овако мало... (ЂБС: 150)
- Тако ти, само *роди*, мила моја. Ја сам то посијао, одгајио, мишице уморио (ЂБС: 148)
- *Чуј* ти магаре једно, нека тебе друг Стојан научи томе ко су природни савезници радничке класе и ко све чини фронт радног народа, запамти! (ЂБС: 172)
- Па зар тако, болан, Јозо, и *ти*, Арифе? Ми толики достови, старе комшије и као неки савезници, па вас двојица ни прстом да мрднете за ме? (Ђопић. Невј. 16)
- Чика Јона, ипак ви терајте као што сте почели, онако војнички! (Ђопић. Невј. 301)

(1) Остављамо све на страну и посматрамо само конструкције како стоје. У првом примеру 'Ти опрости' и по изговорном начелу, и по односима како их видимо по себи, не може бити ништа друго до проста реченица са субјектом 'ти' и предикатом 'опрости'. Овој тврдњи вратићемо са нешто касније, а сада је прихватамо као факат, а и као формацију коју је тако препознао Стевановић, без обзира на његова објашњења.

(2) Узећемо сада трећи пример онако како је написан: 'Чуј ти магаре једно'. Интерпункција је неисправна, али како је исправити. Правопис налаже запету између императива и заменице: 'Чуј, ти магаре једно'. Тиме смо утврдили двоје: прво, да је 'ти' вокатив; и друго, да је 'магаре једно' атрибутив уз 'ти'. Али изговор сугерира нешто друго: између 'чуј' и 'ти' нема ни дисконтинуитета у изговору ни тонског улегнућа, па нема потребе за запетом; док између 'ти' и 'магаре' веза није тако чврста, те би ту зарез пре био на месту него тамо где смо га поставили: 'Чуј ти, магаре једно'.

в) Примери који следе својим саставом и интерпункцијом као да доносе расплет нашим недоумицама:

- *Одлазите ви*, ђаволи из Аве-Же, није ово стара Југославија Ђопић. (Невј. 26)
- *Одлази ти*, мудрослове – прекори ме Никола (Ђопић. Невј. 47)
- *А замисли ти*, стара, да се све пчеле из кошнице претворе у једну једину пчелу... (Ђопић. Невј. 91)

– Уосталом, *примај ти*, Миле, своју плату и не петљај се у моје ствари, знаш! (Ћопић. Невј. 113)

(1) Овако како су формулисани искази, излази да заменица (’ви’, ’ти’) има облик номинатива и статус субјекта реченице. Између те заменице и вокатива постоји синтаксички релевантан однос управне речи и апозиције.

(2) Али не можемо бити сасвим сигурни да је наша тврдња тачна, јер може постојати сумња да ли је интерпункција исправна. Шта нпр. смета да изговоримо континуирано ’ви ђаволи’, ’ти мудрослове’ итд.?

(3) И заиста, није неприхватљива ни интерпункција: ’Одлазите, ви ђаволи’; ’Одлази, ти мудрослове’, ’замисли ти, стара’. Па чак ни хиперкоректна: ’Одлазите, ви, ђаволи’; ’Одлази, ти, мудрослове’ и сл.

5. На крају остадосмо без правог објашњења о односу субјекта, вокатива и императива. Но има још примера које ваља анализирати, па ћемо покушати ту да се коначно снађемо.

а) Ево прве групе забележених случајева о којима досад нисмо расправљали:

– Тако, вјеру му његову, *помози и ти!* (Ћопић. Невј. 123)

– Еј *ти*, *силази* брже доље, нијесу то твоја кола (Ћопић. Невј. 144)

– Е... сад се и ја бојим, идем кући, а *ти*: само добро *зажмури...* (Ћопић. Невј. 276)

(1) Контекстне прилике у првом примеру: ’помози и ти’ – по свему судећи говоре о субјекатској позицији и облику номинатива заменице ’ти’.

(2) Насупрот томе, ’еј ти’, у другом примеру по реду, ’ти’ у комбинацији са ’еј’ сасвим недвосмислено сугерира вокативски облик, и неизравни упут на носиоца догађаја.

(3) Секвенца ’а ти: само добро зажмури’ – интерпункцијом је учињена нејасном, и евентуално сугерира вокативски карактер ’ти’. Но питање је да ли је интерпункција исправна (могло би и: ’а ти само добро зажмури’, што би указивало на субјекатску позицију и номинатив).

б) Нешто су уједначенији, и једноставнији односи у примерима који следе, али ни они не дају многа за разрешење проблема:

– Ништа се *ти* не *секирај* (Ћопић. Невј. 22)

– Ништа се *ти* не *брини* – ведро јој одврати старац (Ћопић. Невј. 29)

– Богами ја вама. жацмани, запалих кућу, па *ви* ми сад *долазите* на сан колико хоћете (Ћопић. Невј. 29)

– *Немојдер ти* мени помињати ниједне друге, док сам ја жива! (Ћопић. Невј. 30)

– И де *ти* сад *поћи* с њима, па *гласај*, ако имаш због чега (Ћопић. Невј. 35)

– Јок, не *мијешај ти* нас двојицу (Ћопић. Невј. 41)

– Дедер, душо, дедер, не *бој се ти* за школу, стићи ћеш (Ћопић. Невј. 124)

(1) Код већине конструкција заменица је утопљена у конструкцију тако да је тешко схватљива као вокатив.

(2) Претпоследњи наведени случај: 'И де ти сад пођи с њима' подносио би и запету после 'ти': 'И де ти, сад пођи', – и тада му се може признати статус вокатива.

в) Преостала нам је још прилично хетерогена група примера који често инклинарају идиоматизацији, или су управо идиоматизовани. Конструкције таквог типа, или таквих типова, не дају много за препознавање облика и функције заменице, али су интересантни по себи:

- Чујде ти! Потегни-повуци, потегни-повуци... (ЋБС: 185)
- Ма реци ти мени најприје, стари, откуда си ти, шта си, што си дошао овамо? – Тако ми, синко, гукни. Ја сам из овог села... (ЋБС: 160)
- Ето ти сад, па ти види: да су прилагивали – јесу, а кад овамо – да су нешто свјеровали, канда и јесу (ЋБС: 28)
- Види ти мога ђеде како се вјешто брани (ЋБС: 168)
- [...] чуј ти, чуј, велике куће, оранице, алат, богатство! (ЋБС: 26)
- Нек се господа прођу тих преживелих навика. Данас је озбиљно време. Види ти њих! (Ћопић. Невј. 112)
- Нијесте, велиш, о њима ништа учили? Учили – види ти момка! (Ћопић. Невј. 120)
- [...] а вид ти њега. Показаћу ја теби воћар (Ћопић. Невј. 120)
- Ма немој ти то рећи! – узвикну војник (Ћопић. Невј. 134)
- Види ти сад! – изненади се и обрадова војник (Ћопић. Невј. 139)
- О, јадан ти сам. Види ти те слабоће (Ћопић. Невј. 143)
- Охо-хо, видидер ти онога! (Ћопић. Невј. 347)

(1) Обрти 'види ти', 'чујде ти' и сл. израз су чуђења, а 'ти' ће пре бити да је номинатив и субјекат него вокатив. Између осталог то је видљиво по одсуству зареза између императива и вокатива.

(2) Конструкција 'Ма немој ми ти то рећи' изгледа да представља варијанту шире распрострањене: 'Ма немој ми рећи'. Заменица 'ти' без сумње је у облику номинатива и у служби субјекта.

3. ЗАКЉУЧАК

1. И на крају, преглед грађе као да показује да нема једнозначних момената на основу којих би се у начелу могло пресудити о облику и функционалним својствима заменице уз вокатив. Али такви докази постоје, како на синтагматском, тако делом и на парадигматском плану.

2. Ако се вратимо старијим граматичарима, и њиховим примерима са заменицом, отвара се увид у проблем из парадигматског угла посматрања. Наиме, не понашају се све заменице на исти начин као лексичке и морфолошке јединице, а то пружа факта за разумевање нашег питања.

а) Маретић, наиме (1963: 189 и д.), у табеларном прегледу облика јасно ставља до знања да неке од ових речи имају непотпуну деклинацију. Нпр. личне заменице 1. и 3. л. немају вокатива (познати су само вокативи зам. 2. л. једнаки номинативу: 'ти', 'ви'). Вокатива немају ни „односно-упитне замјенице” 'ко', 'шта', 'који', 'чији' и сл.

б) То ће рећи да у примерима какве наводи Стевановић (в. горе): – Мир, ђецо, *не копорни нико!* – *Прислони који* љестве уза зид [...] – заменичка реч 'који' или 'неко' не може бити идентификована као вокатив, већ искључиво као номинатив, јер вокатива и нема, нити је употребљива у ситуацији вокатива.

в) Слично ствар стоји и са основним бројем 'један': – Него *уљези један* у цркву и остави три плете на олтару [...].

г) Друкчије ствар стоји са исказом: – Ко је Србин *спасавај* Цетиње [...]. 'Ко' је овде номинатив и субјекат и члан посебне (односне) реченице. Са 'спасавај' није у директном синтагматском контакту.

3. Разаберемо ли нашу грађу, увиђамо и тамо да осећај за облик и функцију заменичке речи и ту може зависити од положаја: када је растојање њено од императива веће, осећај да је то облик вокатива слаби, и у први план ступа функција упућивача на 'вршиоца радње', што ће рећи и осећај да је у функцији субјекта, и у облику номинатива. У супротном се заменица осећа као вокатив, и наравно синтаксички дистантна у односу на императив.

ИЗВОРИ ГРАЂЕ

ЊБС (1966): Б. Ђопић, *Не тугуј бронзана стражо. Вук Бубало*, Сабрана дјела 6, Београд: Просвета.

Ђопић. Невј. (1966): Б. Ђопић, *Стари неврјерник*, Сабрана дјела 12, Београд: Просвета.

ЛИТЕРАТУРА

Белић 1998: А. Белић, *Опита лингвистика*, Београд: Завод за уџбенике.

Маретић 1963: Т. Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Matica hrvatska.

Новаковић 1902: Ст. Новаковић, *Српска граматика*, Београд: Државна штампарија.

Пипер/Клајн 2013: П. Пипер, И. Клајн, *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.

- Симеон 1969:** R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Симић 1974:** Р. Симић, Методолошки приступ морфематици именичких речи, *Зборник матице српске за филологију и лингвистику*, XVII/2, 88–109.
- Симић/Јовановић 2017:** Р. Симић, Ј. Јовановић Симић, *Српска синтакса*, I–VII, Београд: НДСЈ и Јасен.
- Станојчић 2010:** Ж. Станојчић, *Грамматика српског књижевног језика*, Београд: Креативни центар.
- Стевановић 1991:** М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, књ. 2, Београд: Завод за уџбенике.

ON THE CASE FORM OF THE PRONOUN IN THE VOCATIVE POSITION (/ NOMINATIVE)

Summary

The authors start from the widespread and common idea that the imperative is usually accompanied by a vocative, and that a comma / comma follows between the two units in writing. However, after a more detailed consideration of the material, they came to the conclusion that this is not always the case, but that it depends on the type of word (noun-pronoun) and the occasion in which the sequence occurs. The subject of the short notes that follow will be the problem just posed, but also some other questions regarding the wok sequence. + imper. We will start with a broader discussion of the vocative and the imperative per se, then the relationship to each other in the construction, and finally we will talk about the pronoun and the imperative: what is the status of both forms, and what is the relationship.

Keywords: noun, pronoun, vocative, imperative, punctuation.

*Jelena R. Jovanovic Simic
Ivana R. Jovanovic*